

FRA LEO PETROVIĆ

- život i djelovanje za vrijeme Drugog svjetskog rata

Frano Ramljak
Filozofski fakultet u Mostaru, Odsjek za povijest
E-mail: frano.ramljak@hotmail.com
Pregledni rad

Tema rada jest život fra Lea Petrovića, hercegovačkog franjevca i povjesničara. Rad će govoriti najprije o njegovim ranim godinama, zatim o stupanju u franjevački red i o njegovu obrazovanju. Posebno se opisuje djelovanje fra Lea Petrovića u Drugom svjetskom ratu. Opisan je kontekst i prilike koje dovode do sukoba u Hercegovini za vrijeme rata. Na samom kraju vidjet ćemo tragičnu sudbinu fra Lea Petrovića.

Ključne riječi: franjevac, Leo Petrović, Mostar, Drugi svjetski rat

Uvod

Fra Leo Petrović spada među značajne osobe hrvatske povijesti o kojima se malo zna. Odmah nakon gimnazije pristupa franjevačkom redu. Postao je prvi franjevac doktor znanosti iz Hercegovine. Cijeli život posvetio je vlastitom pozivu i znanosti. Za vrijeme Drugog svjetskog rata postaje provincijal franjevačkog reda. Bio je veliki protivnik ustaškog terora. Odigrao je značajnu ulogu u spašavanju progonjenih skupina u Mostaru i okolici. U svom djelovanju imao je potporu dvojice mostarskih biskupa Alojzija Mišića i Petra Čule, nadbiskupa Alojzija Stepinca, fra Dominika Mandića te cijele Mostarske franjevačke provincije. Ipak, postaje žrtva komunističkog terora te su ga partizani ubili odmah nakon zauzimanja Mostara.

Rani život fra Lea Petrovića

Grgo Petrović rođen je 28. veljače 1883. godine u Klobuku kod Ljubuškog. Osnovnu školu polazi u Veljacima, a gimnaziju završava u Širokom Brijegu. U franjevački red stupa 4. listopada 1900. godine u Humcu te krsno ime Grgo mijenja u Leo. Kako je tadašnja praksa bila da prva godina novicijata bude i prva godina studija filozofije, prvu godinu pohađa u Humcu kod Ljubuškog, a drugu na Franjevačkom filozofsko-teološkom učilištu u Mostaru. Studij teologije pohađa na istom Filozofsko-teološkom učilištu u Mostaru od

1902. do 1904. godine.³³⁴ Starješinstvo franjevačke provincije upućuje ga na nastavak studija u Fribourgu u Švicarskoj. U Fribourgu se zaređuje za svećenika 30. srpnja 1905. godine. Tu je promoviran u doktora teologije 31. siječnja 1908. godine. Napisao je doktorsku disertaciju o staroslavenskom bogoslužju naslova *Disquisitio historica in originem usus Slavici idiomatis in liturgia apud Slavos a praecipue Chroatos* te postao prvi doktor Hercegovačke franjevačke provincije.³³⁵

Rad od zaređenja do Drugog svjetskog rata

Od 1907. do 1917. radi kao profesor teologije u Mostaru da bi nakon toga postao župnik u rodnom Klobuku do 1919., a nakon toga gvardijan i župnik u Mostaru do 1925. godine. Nakon pastoralnih godina postaje bilježnik u biskupskom ordinarijatu u Mostaru sve do 1934. godine, da bi potom postao generalni vikar biskupa Mišića.³³⁶ Postao je i konzultor hercegovačkih biskupija 1937. godine, a u dva navrata je obnašao funkcije tajnika i definitora Provincije.³³⁷

Za vrijeme boravka u Mostaru ostao je zapažen njegov rad na kulturnom i znanstvenom polju. Bio je predsjednik mostarske podružnice Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“. Budući da mu je bio predsjednik 15 godina, njegov rad u „Napretku“ bio je raznolik i dug. Objavljivao je članke u *Kršćanskoj obitelji*, *Serafinskom perivoju*, *Hrvatskoj zajednici*, *Narodnoj slobodi*, *Napretkovu kalendaru*, *Stopama otaca*, *Neue Ordnung*, *Kalendaru svetog Nikole Tavelića*, *Kalendaru Svetog Ante*.³³⁸

Objavio je svoju doktorsku disertaciju „*Disquisitio historica in originem usus Slavici idiomatis in liturgia apud Slavos a praecipue Chroatos*“ na latinskom jeziku. Godine 2008. Ante Demo preveo je njegovu disertaciju na hrvatski jezik.³³⁹ Posvetio se proučavanju starije hrvatske povijesti o pojavi bosanskih krstjana na prostoru Bosne i Huma u 12. i 13. stoljeću. O toj je temi napisao knjigu pod naslovom *Krstjani bosanske crkve* koja je tiskana 1953. godine. Djelo je izazvalo pravu buru reakcija među povjesničarima tadašnjeg vremena.³⁴⁰

³³⁴ Knezović, „Školovanje“, 18-19.

³³⁵ Jolić, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, 311.

³³⁶ Biskup Alojzije Mišić, bosanski franjevac i provincijal te mostarsko-duvanjski biskup (1912. – 1942.).

³³⁷ Isto

³³⁸ FM, „Svijetli likovi“, 260.

³³⁹ Jolić, *Leksikon hercegovačkih franjevaca*, 311.

³⁴⁰ Majić, *U nebo zagledani*, 181.

Knjiga ima tri dijela od kojih u prvom i drugom govori o ustroju hrvatske i bosanske srednjovjekovne države koje su utjecale na postanak Crkve bosanske, dok treći dio obrađuje izvore o Crkvi bosanskoj i njezin hijerarhijski ustroj. Po Petroviću, korijenje bosanske „hereze“ treba tražiti u staroj hrvatskoj državi te djelovanju benediktinaca najprije u Hrvatskoj, a zatim u Bosni. Nakon gubitka hrvatske državnosti u bosanskoj banovini ustanovljena je samostalna Crkva sa samostalnim biskupom umjesto uklonjenog hrvatskog biskupa. Bosanska biskupija bila je pod redovnom jurisdikcijom zapadne Crkve. U liturgiji se koristio staroslavenski, a molitve su pisane na glagoljici i bosančici. Njegove teze u svojim djelima prihvaćaju fra Dominik Mandić i Franjo Šanjek.³⁴¹ Dubravko Lovrenović tvrdi da je „malo poznata knjiga fra Leona Petrovića – prva koja argumentirano demantira do tada široko rasprostranjeno shvaćanje o tzv. „patarenskoj herezi“ u srednjovjekovnoj Bosni“.³⁴²

U knjizi je argumentirano pobio tezu Franje Račkog koji je smatrao da su krstjani stigli s bizantskog područja, točnije iz Bugarske i Makedonije kao i teze Vase Glušca koji je smatrao da su krstjani zapravo pravoslavci koji su se 1233. godine konačno odvojili od Rima jer se nisu uspjeli reformirati po zapadnom modelu.³⁴³ Za razliku od njih, već u naslovu naglašava samoidentifikaciju bosanskih krstjana nasuprot imena koja su im davali njihovi protivnici. Povlači jasnu razliku između ideološke i doktrinarne hereze.³⁴⁴

Političke prilike u Hercegovini za vrijeme Kraljevine Jugoslavije

Hercegovinu odlikuje etnička raznolikost. Prema popisu stanovništva iz 1931. broj Hrvata (u odnosu na popis iz 1921. godine) povećao se s 42,9% na 44,87%, dok je broj Srba pao s 33,77% na 32,12%, te muslimana s 23,06% na 22,90%. Do 1929. godine među Srbima je bila dominantna Narodna radikalna stranka (NRS), među muslimanima Jugoslavenska muslimanska organizacija (JMO), dok je kod Hrvata prevladavala Hrvatska republikanska seljačka stranka (HRSS).³⁴⁵ Na hercegovačkom području 1924. godine organizira se Oblasni odbor Srpske nacionalne omladine (SRNAO) za Hercegovinu i

³⁴¹ Fra Dominik Mandić, rođen u Širokom Brijegu. Franjevac i povjesničar, doktorirao crkvenu povijest. Kasnije se bazirao na proučavanje hrvatske povijesti.

³⁴² Knezović, „Leo Petrović“, 222-224.

³⁴³ Bosanski krstjani – naziv za religijsku skupinu u srednjovjekovnoj Bosni. Brojni u predturskom razdoblju. O njihovu identitetu vode se polemike u hrvatskoj, bošnjačkoj i srpskoj historiografiji.

³⁴⁴ Lovrenović i Džaja, „Srednjovjekovna Crkva bosanska“, 4.

³⁴⁵ Šubić, „Zagrebački tisak o Hercegovini“, 381.

Udruženje srpskih četnika Petar Mrkonjić. Iste je godine organizirana i proslava posvete zastave Udruženja srpskih četnika Petar Mrkonjić u Mostaru kojoj je bio kum kralj Aleksandar. Nakon izbora na području Mostarskog izbornog okruga dolazi do sukoba između vladinih pristaša potpomognutih žandarmerijom s jedne i hrvatskim seljacima koji su slavili pobjedu HRSS-a s druge strane.³⁴⁶

Nakon ukidanja parlamentarnog sustava 1929. godine, raspuštaju se sve političke stranke te je zabranjena svaka politička djelatnost za koju se smatralo da je usmjerena protiv vlasti. Zemlja je podijeljena na devet banovina. Područje Bosne i Hercegovine podijeljeno je na četiri banovine koje su organizirane tako da je osigurana brojčana prednost Srba u tri (Vrbaskoj, Drinskoj i Zetskoj), a u jednoj (Primorskoj) Hrvata. Javno isticanje hrvatskih nacionalnih simbola i bilo kakva kritika kralja i njegova režima kažnjavana je novčanom globom i robijom.³⁴⁷ Nakon atentata na kralja Aleksandra dolazi do smirivanja političke represije, a kako su vanjske geopolitičke prilike upućivale na nužnost određenog kompromisa vladajućih, na kraju dolazi do sporazuma Cvetković-Maček 26. kolovoza 1939. godine. Formira se Banovina Hrvatska u koju ulaze Savska i Primorska banovina, a pridruženi su joj i kotarevi Dubrovnik, Fojnica, Travnik, Derventa, Gradačac, Brčko, Šid i Ilok.

Cvetković je nastojao isključiti Mostar iz navedenih granica, ali nije uspio. Reakcije na sporazum bile su žestoke. Čedo Milić, predsjednik Sokolske župe Mostar, pokreće pokret *Srbi na okup*. U Mostaru je održan sastanak pokreta *Srbi na okup*, srpskih političkih stranaka te srpskog pravoslavnog svećenstva na kojem je usvojena rezolucija kojom se traži izdvajanje Mostara iz Banovine Hrvatske i uključivanje u Srpsku banovinu koja će se tek formirati. Vlasti Banovine Hrvatske zabranile su održavanje ovakvih skupova i sastanaka te uhitili pokretače pokreta *Srbi na okup*, a zabranjen je i list *Srpska riječ*. Nakon proglašenja Banovine Hrvatske i muslimani su organizirali pokret za autonomiju BiH.³⁴⁸ Ustaški emigranti počeli su se vraćati u domovinu nakon sporazuma Ciano-Stojadinović iz 1937. godine. Do polovice 1939. godine u domovinu se vratilo od 250 do oko 500 emigranata. U Hercegovinu se vratilo deset ustaških emigranata koji su počeli djelovati te okupljati manje grupe simpatizera. Postoji procjena da su prije rata na području čapljinskog, mostarskog i ljubuškog područja djelovale 23 ustaške organizacije s oko 300

³⁴⁶ Šubić, „Zagrebački tisak o Hercegovini“, 396.

³⁴⁷ Isto, 399-400.

³⁴⁸ Isto, 403-407.

članova.³⁴⁹ Upravo su oni bili najveći protivnici sporazuma Cvetković-Maček s hrvatske strane. Smatrali su da u granice Banovine mora ući cijela Bosna i Hercegovina te su predlagali osnivanje zajedničkog fronta s muslimanima kako bi se suprotstavili pokretu *Srbi na okup*.³⁵⁰

Početak i rasplamsavanje represije nakon proglašenja NDH

Prvi represivni zakon donesen u NDH, *Zakonska odredba za obranu naroda i države*, stupa na snagu 17. travnja 1941. godine. Tom se odredbom omogućavalo smrtno kažnjavanje svakoga tko povrijedi čast i interese hrvatskog naroda. Ovako široko postavljena definicija dozvoljavala je velike manipulacije na terenu. *Naredba o dužnosti prijave Srbijanaca* stupa na snagu 7. lipnja 1941. godine. Cilj ovog zakona bio je preseliti doseljenike iz Srbije koji su se preselili u razdoblju između dvaju svjetskih ratova na prostor NDH.³⁵¹ Dodatno radikaliziranje donijeli su rasni zakoni, od kojih pogotovo treba izdvojiti *Zakonsku odredbu o rasnoj pripadnosti* donesenu 30. travnja 1941., zatim *Zakonsku odredbu o zaštiti arijevske krvi i časti hrvatskog naroda* koja je donesena istog dana te *Zakonsku odredbu o zaštiti narodne i arijske kulture hrvatskog naroda* donesenu 4. lipnja 1941. godine.³⁵²

Ako se zanemare travanjski nemiri prilikom sukoba jugoslavenske vojske s lokalnim Hrvatima, prvi masovni zločin počinjen na prostoru Hercegovine dogodio se u Koritima kod Gacka. Muslimani iz okolnih sela organizirani u lokalnu paravojnu ustašku postrojbu u jami Golubinki ubili su 167 Srba kao osvetu za predratni zločin u selu Borča kad je jedna srpska komitska četa ubila 8 muslimana.³⁵³

U Hercegovini su se nalazile male i slabo naoružane ustaške jedinice. Pripremana četnička osveta kulminirala je kad je kod Kobilje Glave kod Gackog napadnuta skupina od 200 ustaša. Uskoro se ustanak proširio i na područje Ravnog i Nevesinja.³⁵⁴

U Hercegovinu su dolazili sveučilištarci, domaći mladići koji su se nalazili na studiju u Zagrebu, sa zadatkom okupljanja lokalnih ljudi u vojne jedinice. Ove jedinice će postati nositelji antisrpske represije. Izdvojit ćemo najradikalniji primjer. U Čapljinu dolazi

³⁴⁹ Jareb, „Prilozi za povijest ustaške organizacije“, 374-375.

³⁵⁰ Šubić, „Zagrebački tisak o Hercegovini“, 407.

³⁵¹ Šarac, *Kultura selektivnog sjećanja*, 58-63.

³⁵² Blažević i Alijagić, „Antižidovstvo i rasno zakonodavstvo“, 904-905.

³⁵³ Šarac, *Kultura selektivnog sjećanja*, 100-101.

³⁵⁴ Marijan, „Lipanski ustanak“, 554-555.

zagrebački student Franjo Vego koji okuplja jedinicu sastavljenu uglavnom od ljudi sumnjive prošlosti.³⁵⁵

Na prostoru Čapljine ova će jedinica u noćnim racijama ubiti 520 ljudi na obalama Neretve i Bregave samo za vrijeme Vidovdanskih dana.³⁵⁶ Kulminacija zločina nad čapljinskim Srbima dogodila se nad žiteljima Prebilovaca. Najprije su 4. kolovoza, nakon sukoba s naoružanim lokalnim srpskim odredom koji su organizirali lokalni prebilovački Srbi sa Srbima iz okolnih sela kao odgovor na planirano razoružavanje Srba, izdvojili zatečeno stanovništvo, uglavnom žene i djecu, te ih zatvorili u lokalnu školu. Dio žena bio je izložen silovanjima. Sutra uvečer, 5. kolovoza, zatočene žene i djeca prevezene su željezničkim vagonima do Šurmanaca. Tamo je 6. kolovoza u lokalnu jamu ubačeno 600-800 žena i djece srpske nacionalnosti.³⁵⁷

Protiv terora u Čapljini javno je na propovijedi govorio tadašnji čapljinski župnik fra Tugomir Soldo kojeg je Viktor Novak u knjizi *Magnum Crimen* optužio za suradnju s ustaškim režimom.³⁵⁸ Zbog propovijedi u kojima je uporno napadao Vegine postupke na mise su mu dolazili i čapljinski Srbi poput Nikole Veraje, gospođe Đurović i Vase Zurovca. U razdoblju velikog antisrpskog terora u Čapljini, Soldo je zabilježio i dva prelaska s pravoslavlja na katoličanstvo. Riječ je o limaru Lakici koji je, nakon prelaska, postao aktivan katolik. Drugi je slučaj jedna starica koja je imala dvije kćeri i obje su se udale za katolike te je i ona izrazila želju da prijeđe na katoličanstvo.³⁵⁹

Odnos Hercegovačke franjevačke provincije prema događajima iz ljeta 1941. godine

Nakon promjene vlasti većina je franjevaca pozdravila uspostavljanje NDH, ali odmah nakon prvih progona jasno se suprotstavila djelovanju ustaških jedinica u Hercegovini. Na sastanku hercegovačkih franjevaca u Zagrebu s Antom Pavelićem koji se održao krajem lipnja i početkom srpnja 1941. godine, fra Leo Petrović izričito je tražio od

³⁵⁵ Šarac, *Kultura selektivnog sjećanja*, 177.

³⁵⁶ Isto, 186.

³⁵⁷ Isto, 219-220.

³⁵⁸ *Magnum Crimen*, knjiga Viktora Novaka koja je optuživala crkvenu hijerarhiju za izravno pomaganje ustaškom režimu.

³⁵⁹ Soldo, „Držanje katoličkog svećenstva“, 396-397.

Pavelića da se prestanu progoniti i ubijati Srbi te da se uvede pravda i zakon za sve ljude.³⁶⁰

U Rimu se nalazio fra Dominik Mandić koji je 1941. godine obnašao dužnost generalnog ekonoma franjevačkog reda. I do njega su dopirale vijesti o progonima i zločinima na hercegovačkom prostoru te on pokušava uputiti subraću kako da se na vlasti NDH utječe kako bi se zaustavili progoni.³⁶¹ Fra Dominik šalje pismo s naslovom „Upute Mnop. OO provincijalima hrvatskih franjevačkih provincija”.

U „Uputama“ se franjevcima zabranjuje ulazak u ustaški pokret te im se nalaže da se bave samo duhovnim poslovima. Nadalje, niti jedan franjevac, kao ni župa, samostan ili provincija ne smiju primiti dar koji je prije rata pripadao Srbinu ili Židovu. Franjevci ne smiju sudjelovati u sudovima koji trebaju dokazati krivnju četnika i drugih Srba. Ako budu mogli, franjevci bi trebali intervenirati kod vlasti da se smanji represija kao i uzeti u zaštitu progone skupine kad god im se za to pruži prilika. Franjevci ne smiju imati nikakva udjela u nasilnom prelasku pravoslavaca na katoličanstvo te preuzimati pravoslavne župe. Ako se u mjestima gdje su izmiješani katolici i pravoslavci nalazi neki župnik zanesen utjecajem vlasti, nalaže se njegov premještaj. Na kraju, predviđa se i kažnjavanje onih fratara koji se ogriješe o kršćansku ljubav prema bližnjem i odnosu s inovjercima.³⁶²

Mostarska biskupija i franjevačka provincija uporno su pozivale subraću da se pridržavaju Mandićevih uputa i da se suzdržavaju uplitanja u politiku. U spašavanju Srba, Židova, boraca, pristaša i suradnika Narodnooslobodilačkog pokreta (dalje NOP) kao i Hrvatske seljačke stranke, posebno su se isticali fra Leo Petrović, fra Dominik Mandić i fra Bonicije Rupčić.³⁶³

Leo Petrović i organizacija pomoći Srbima u Mostaru

Vlada NDH postigla je dogovor s Njemačkom o preseljavanju Slovenaca u NDH koje bi pratilo preseljavanje Srba s druge strane u Srbiju. Taj je proces zahvatio i Mostar te su

³⁶⁰ Mandić, „Hercegovački franjevci“, 713.

³⁶¹ Šarac, „Nezavisna Država Hrvatska i Katolička Crkva“, 398

³⁶² „Načela kojima“, <http://www.pobijeni.info/userfiles/Drugi-svjetski-rat-i-franjevci.pdf>

³⁶³ Mandić, „Hercegovački franjevci“, 711-712.

sredinom kolovoza 1941. godine pozvani Srbi s prezimenima A i B da dođu na željezničku postaju radi iseljavanja u Srbiju.³⁶⁴

Po uputama Alojzija Stepinca, mostarski franjevci izdavali su potvrđnice pravoslavicima o prelasku na katoličku vjeru, bez obreda prevođenja. Fra Leo Petrović, fra Bonicije Rupčić te dr. Cvitan Spužević organizirali su Odbor za pomoć ugroženim osobama.³⁶⁵ Osim navedenih u Odboru su bili i mostarski Srbi Đorđe Obradović te Milivoj Jelačić.³⁶⁶ Odbor je bio potreban radi bolje koordinacije i organizacije pomoći mostarskim Srbima koji su bili malobrojniji od Hrvata i muslimana, ali su činili značajan postotak stanovništva.³⁶⁷ Dominik Mandić financirao je Odbor pa ga je fra Bonicije redovito izvještavao o tome na što je utrošen novac.³⁶⁸

Ratno stanje i stalni sukobi u okolini Mostara intenzivirali su se 1943. godine i rezultirali su velikim brojem izbjeglica i pojavom gladi zbog nestašice hrane. S ostalim franjevcima iz Mostara fra Leo Petrović od 1. travnja 1943. godine pokreće kuhinju za izbjeglice i sirotinju u prostorijama samostana. Svakodnevno se u toj kuhinji hranilo 60-80 osoba.³⁶⁹

Petrovićevo posredništvo u spašavanju Olge Humo

Olga Humo rođ. Ninčić, bila je kći predratnog ministra Momčila Ninčića i supruga Avde Hume, komunističkog ilegalca.³⁷⁰ Olgina obitelj nalazila se u Londonu pa je Olga preko Dominika Mandića održavala kontakt s njima. O svemu je bio obaviješten i biskup Čule. Olga je bila skrivena u Donjoj Mahali, u Mostaru, s nekoliko komunističkih ilegalaca. Fra Leo Petrović zadužio je fra Bonicija Rupčića da ode u stan u kojem su se krili Olga i još neki komunisti te da obavijesti Olgu da će je pokušati prebaciti obitelji u London. Fra

³⁶⁴ Obradov, „Migracije srpskog stanovništva“, 812.

³⁶⁵ Dr. Cvitan Spužević predratni je ugledni član HSS-a. Bliski prijatelj fra Lea Petrovića. Fra Leo Petrović organizirao mu je odlazak iz Mostara kako bi se priključio NOP-u, te se u isto vrijeme nastavio skrbiti o njegovoj obitelji koja je uspjela izbjeći uhićenje, što je bio jedinstven slučaj jer je to bila uobičajena praksa prema obiteljima boraca NOP-a.

³⁶⁶ Mandić, „Hercegovački franjevci“, 715.

³⁶⁷ Šarac, *Kultura selektivnog sjećanja*, 82.

³⁶⁸ Šarac, *Nezavisna Država Hrvatska i Katolička Crkva*, 406

³⁶⁹ Knezović, „Leo Petrović“, 81.

³⁷⁰ Momčilo Ninčić, srbijanski političar. Doktorirao pravo na Sorboni. Bio je ministar u nekoliko ministarstava, ali najduže se zadržao u Ministarstvu vanjskih poslova. Jedno je vrijeme bio i predsjednik Lige naroda.

Bonicije Rupčić i fra Leo Petrović nisu otkrili lokaciju stana i preostali ilegalci u stanu nisu bili ugroženi.

Olga je ubrzo prebačena s malim djetetom u Gradačac te je ostala u kontaktu s fra Leom Petrovićem. Kasnije je opet prebačena u Mostar jer je u Gradačcu bila u opasnosti od četnika.³⁷¹ Njezin suprug Avdo Humo cijelo je ovo vrijeme bio u ilegali kao pripadnik NOP-a i to jedan od istaknutijih organizatora ilegalnog rada.³⁷²

Leo Petrović i pomaganje članovima HSS-a

Prije negoli Paveliću, Hitler je ponudio vlast u NDH Vladku Mačeku za kojeg je smatrao da ima potpunu potporu naroda. Nakon ustaškog preuzimanja vlasti, desno krilo HSS-a prilazi ustaškom pokretu, a lijevo NOP-u nakon aktiviranja komunističke gerile. Centralni i ujedno najbrojniji dio HSS-a pod vodstvom Vladka Mačeka, odbija dati podršku novoproglašenoj vlasti. Zbog toga pojedine njihove članove zatvaraju u logore, uhićuju i kažnjavaju.³⁷³

Progoni HSS-a pojačali su se nakon akcije Lorković-Vokić. U vrijeme progona pripadnika HSS-a, fra Leo Petrović pomaže obiteljima Cvitana Spuževića (ujedno i pripadnika Odbora za pomoć ugroženim osobama, kasnije i pripadnik NOP-a) i Čedomira Miličevića. Spuževićeva obitelj nikad nije bila uhićena upravo zahvaljujući fra Leu Petroviću.³⁷⁴

Spašavanje mostarskih Židova

Židovska općina Mostar imala je 150 članova prije rata. Mostar, zbog činjenice da se nalazio u talijanskoj zoni, bio je nešto sigurniji za Židove od ostatka NDH. Zbog toga je bio utočište izbjeglicama, pogotovo iz Sarajeva. Samo u jesen 1941. godine u Mostar je stiglo 2 000 Židova. Ipak, pod pritiskom ustaških vlasti, događali su se progoni. Opet se fra Leo Petrović isticao kao veliki protivnik progona. U jednom iskazu spominje se ime Živka Henčija Pape (kasnijeg potpukovnika Uprave državne bezbednosti) kojeg je skupina

³⁷¹ Mandić, „Hercegovački franjevci“, 717-718.

³⁷² Avdo Humo, prijeratni komunist. Oženio Olgu Ninčić, kći srbijanskog ministra Momčila Ninčića. Jedan od organizatora ilegalne borbe u Hercegovini i ZAVNOBiH-a (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine). Poslije rata proglašen narodnim herojem.

³⁷³ Kovačić, „Represivne mjere redarstvenih vlasti“, 308-309.

³⁷⁴ Mandić, „Hercegovački franjevci“, 721-722.

svećenika, na čelu s fra Leom Petrovićem, više puta spašavala. U Mostaru se našla i Marija Kon.³⁷⁵

Ranije je molila fra Dominika Mandića za pomoć kako bi prešla u Italiju. Naime, talijanski su zakoni bili diskriminacijski prema Židovima, ali nisu imali tendenciju fizičkog uništenja. Fra Dominik Mandić zamolio je fra Lea Petrovića da pomogne Mariji te je fra Petrović stupio u kontakt s njom. Poslao je svog čovjeka od povjerenja, fra Bonicija Rupčića, da organizira susret. Preživjela je rat.³⁷⁶ Marija je otpremljena najprije u Dubrovnik gdje su smještaj nalazile židovske izbjeglice iz njemačke okupacijske zone. Talijani su je iz Dubrovnika prebacili u logor na Rab.³⁷⁷ Na prostoru Mostara rat je preživjelo svega 115 Židova.³⁷⁸

Pokolj franjevaca u Širokom Brijegu

Pastoralne i druge aktivnosti širokobrijeških franjevaca bile su bitno ograničene ratnim prilikama. Unutar gimnazije i sjemeništa smjenjivale su se talijanske, njemačke i hrvatske postrojbe. Provincijal Leo Petrović upozoravao je vojne vlasti da postrojbe napuste franjevačke posjede.³⁷⁹

Vrhovni štab NOP-a započeo je veliku ofenzivu kako bi zauzeo strateški važan Mostar. Za tu operaciju doveli su 45 000 vojnika (većinom iz 8. dalmatinskog korpusa) ojačane tenkovskom brigadom. Vojnici su uglavnom bili Hrvati kako bi se lakše pridobila potpora naroda koji im na ovom prostoru nije bio naklonjen. Obranu Mostara činile su 369. vražja i 9. ustaško-domobranska divizija pojačane s nekoliko postrojba *Wehrmachta* (ukupno oko 15 000 vojnika).³⁸⁰

Za vrijeme mostarske operacije snage jugoslavenskih partizana imale su podatke da će ustaško-njemačka obrana biti organizirana na brijegu ispod samostana. Ipak, među topničke ciljeve uvršten je i samostan na Širokom Brijegu. Napad na Široki Brijeg započeo

³⁷⁵ Marija Kon (rođena Bergmann), prva žena doktorica znanosti u BiH. Ujedno sa sestrom i prva maturantica u BiH. Tema njezine doktorske disertacije bila je „Njemačka poezija Petra Preradovića“. Židovka po nacionalnosti. Jedno vrijeme, u međuratnom razdoblju predavala je u gimnaziji u Mostaru. U vrijeme proglašenja NDH bila je zaposlena u Sarajevu. Preživjela je rat. Nakon rata bavila se germanistikom. Umrula je 1987. godine.

³⁷⁶ Mandić, „Hercegovački franjevci“, 720-721.

³⁷⁷ Obradov, „Prisilne migracije židovskog stanovništva“, 160-161.

³⁷⁸ Isto, 176.

³⁷⁹ Jolić, „Pokolj širokobrijeških franjevaca“, 474.

³⁸⁰ Kralj, „Mostarska operacija 1945.“,

<http://vojnapijesta.vecernji.hr/broj-47-vp/mostarska-operacija-1945-989490> (25. 3. 2017)

je 6. veljače 1945. godine. Pripadnici 11. dalmatinske udarne brigade ušli su u samostan 7. veljače 1945. godine.³⁸¹

Partizani su širokobriješki samostan pogodili 296 puta u dva dana. Drugog dana, 7. veljače 1944. godine, partizani su ubili 12 širokobrijeških franjevacu. Partizan Pavao Prcela posvjedočio je da je nakon zauzimanja Širokog Brijega stigla zapovijed „slobodne ruke na 3 dana“. Po cijelom Širokom Brijegu i okolnim selima trajale su likvidacije civila.³⁸²

Ubojstvo fra Lea Petrovića i šestorice subraće

Mostarski franjevci tijekom cijelog su rata pomagali progonjenim skupinama u Mostaru i okolici, čak i pripadnicima NOP-a. Ipak, ni to im nije pomoglo nakon partizanskog zauzimanja Mostara. Ubijeni su istog dana kad je i zauzet Mostar, 14. veljače 1945. godine. Partizani su ušli u samostan i ubili fra Lea Petrovića, fra Grgu Vasilja, fra Jozu Bencuna, fra Bernardina Smoljana, fra Kažimira Bebeke, fra Rafu Prusinu i fra Nenada Venancija Pehara.³⁸³

Partizani su najprije popisali fratre koje su zatekli, a zatim izdvojili sedmoricu gore navedenih. Fra Leo Petrović poslao je svog tajnika fra Bonicija Rupčića dva puta u sobu da donese neku kuvertu, ali tajnik ju nije pronašao. Vjerojatno je bila riječ o nekoj garanciji koja im je trebala pomoći. Njega nisu pustili da je ode potražiti. Vojnici su zatim večerali i na kraju odveli sedmoricu u nepoznatom pravcu. Prije odlaska tražili su uže, a fratri koji su ostali čuli su nekog časnika kako viče „Donja Mahala“ nakon što se čuo zvuk kamiona. Vjerojatno su odvedeni kamionom do Donje Mahale i dolje ubijeni i bačeni u Neretvu.³⁸⁴

Dan poslije fra Bonicije Rupčić i fra Gaudencije Ivančić odlaze kod dr. Cvitana Spuževića, prijatelja Lea Petrovića koji se u međuvremenu pridružio partizanima, kako bi tražili dopuštenje za prebacivanje pobijenih širokobrijeških franjevacu. Nakon što su ga upoznali sa situacijom, dr. Cvitan Spužević predložio je da se ode do sekretara Narodnooslobodilačkog odbora za Hercegovinu, Čede Kapora. On je odbio tu mogućnost. Nakon kratke prepirke, fra Gaudencije Ivančić svjedoči da je dr. Spužević gurnuo Čedu u koljeno i rekao da su dan prije ubili njegova najboljeg prijatelja, Lea Petrovića.³⁸⁵

³⁸¹ Jolić, „Pokolj širokobrijeških franjevacu, 480.

³⁸² Mandić, „Borbe za Široki Brijeg“, 20-24.

³⁸³ Marić, *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*, 47-54.

³⁸⁴ Knezović, „Leo Petrović“, 106-108.

³⁸⁵ Isto, 110-111.

Tijelo fra Rafe Prusine isplivalo je u blizini Rodoča i Žitomislića, ali mjesni komunisti opet su ga ubacili u rijeku. Tako niti jedan od ubijenih fratara na kraju nije dobio dostojan pokop.³⁸⁶

Zaključak

Fra Leo Petrović živio je u jako turbulentnom vremenu. Ubrzo nakon što je postao franjevac dolazi do Prvog svjetskog rata. Nakon što je rat završio, radio je kao profesor, postao župnik, a zatim i vikar te tajnik Provincije. U ovom razdoblju napisao je većinu svojih znanstvenih djela. Istraživao je uglavnom srednjovjekovnu povijest svog naroda. Proučavao je srednjovjekovnu liturgiju na narodnom jeziku. Prvi je preokrenuo dotad uobičajen krivovjerski pogled na bosanske krstjane. Ipak zasigurno najzanimljivije vrijeme njegova života bio je Drugi svjetski rat. Živio je ono što je propovijedao. Već pri prvom susretu s Pavelićem tražio je pravnu zaštitu za sve ljude koji su se nalazili pod njegovom vlašću. Svjestan činjenice da ustaški režim provodi politiku suprotnu onoj koju je zagovarala organizacija kojoj je pripadao, počinje aktivno pomagati progonjenim skupinama, bez obzira na vjeru, narodnost i uvjerenje. Zbog vlastitih postupaka mogao je još za vrijeme ustaške vlasti u Mostaru umrijeti nasilnom smrću. Na kraju ga je nasilna smrt dočekala nakon partizanskog zauzimanja Mostara. Budući da su ga ubili partizani, historiografija se nije mogla baviti njegovim djelovanjem na objektivan način, sve do najnovijih vremena. Ipak, danas kad sagledamo kako je djelovao u povijesnom razdoblju u kojem je živio, možemo zaključiti da fra Leo Petrović spada u istaknute osobe hrvatske povijesti.

Bibliografija

Blažević, Robert, Amina Alijagić. „Antižidovstvo i rasno zakonodavstvo u fašističkoj Italiji, nacističkoj Njemačkoj i ustaškoj NDH“, U: *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 879-816. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2010.

FM, „Svijetli likovi“, U: *Franjo među Hrvatima*, ur. Hrvatinić Gabrijel Jurišić, 195-289. Zagreb: Središnji odbor za proslavu 750. obljetnice sv. Franje Asiškog, 1976.

³⁸⁶ Majić, *U nebo zagledani*, 189.

- Jareb, Mario. „Prilozi za povijest ustaške organizacije u Hercegovini i među Hercegovcima do travnja 1941.“, U: *Hum i Hercegovina kroz povijest*, ur. Ivica Lučić, 361-378. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011.
- Jolić, Robert. *Leksikon hercegovačkih franjevaca*. Mostar: Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, 2011.
- Jolić, Tomislav. „Pokolj širokobrijeških franjevaca u kontekstu uspostave Jugoslavenske komunističke vlasti“, U: *Hum i Hercegovina kroz povijest*, ur. Ivica Lučić, 459-490. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011.
- Karakaš Obradov, Marica. „Migracije srpskog stanovništva na području Nezavisne Države Hrvatske tijekom 1941. godine“, *Časopis za suvremenu povijest* (2011), br. 3: 801-826.
- Karakaš Obradov, Marica. „Prisilne migracije židovskog stanovništva na području Nezavisne Države Hrvatske“, *Croatica Christiana periodica* (2013), br. 69: 153-178.
- Knezović, Pavao. „Leo Petrović 1883. – 1945.“, U: *Leo Petrović prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, ur. fra Ante Marić, 81-108. Mostar: Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, 2008.
- Knezović, Pavao. „Školovanje“, U: *Leo Petrović prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*, ur. fra Ante Marić, 18-19. Mostar: Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, 2008.
- Kovačić, Davor. „Represivne mjere redarstvenih vlasti Nezavisne Države Hrvatske prema pripadnicima Hrvatske seljačke stranke u Drugom svjetskom ratu“, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* (2014), br. 69: 305-323.
- Kralj, Branimir. „Mostarska operacija 1945.“, *Večernji list*, 12. veljače 2015., Preuzeto s: <http://vojnepovijest.vecernji.hr/broj-47-vp/mostarska-operacija-1945-989490> (25. 3. 2017).
- Lovrenović, Dubravko, Srećko Džaja. „Srednjovjekovna Crkva bosanska“, *Svjetlo riječi* (2007): 3-14.
- Majić, Častimir. *U nebo zagledani*. Mostar: FRAM-ZIRAL, 2011.
- Mandić, Hrvoje. „Borbe za Široki Brijeg od studenog 1944. do 7. veljače 1945.“, *Polemos* (2013), br. 32: 13-30.
- Mandić, Hrvoje. „Hercegovački franjevci i spašavanje žrtava ustaških progona u Mostaru 1941. – 1943.“, *Časopis za suvremenu povijest* (2016), br. 3: 709-726.
- Marić, Ante, ur. *Leo Petrović prvi hercegovački franjevac doktor znanosti*. Mostar: Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, 2008.
- Marić, Ante. *Tragom ubijenih hercegovačkih fratara*. Mostar: Hercegovačka franjevačka provincija Uznesenja BDM, 2007.
- Marijan, Davor. „Lipanjski ustanak u istočnoj Hercegovini 1941. godine“, *Časopis za suvremenu povijest* (2003), br. 2: 545-576.
- „Načela kojima su se vodili franjevci tijekom Drugog svjetskog rata“, <http://www.pobijeni.info/userfiles/Drugi-svjetski-rat-i-franjevci.pdf>
- Regan, Krešimir. „Djelovanje jugoslavenske radikalne zajednice u doba Banovine Hrvatske“, *Studia Lexicographia* (2007), br.1: 217-254.

Soldo, Tugomir. „Držanje katoličkog svećenstva u Hercegovini za vrijeme Drugog svjetskog rata“, *Hercegovina franciscana* (2011), br. 7: 379-456.

Šarac, Ivica. „Nezavisna Država Hrvatska i Katolička Crkva u korespondenciji fra Dominika Mandića“, U: *Dr. fra Dominik Mandić (1889. – 1973.)*, ur. fra Robert Jolić, 388-425. Mostar – Zagreb: Franjevačka knjižnica Mostar – Hrvatski institut za povijest, 2014.

Šarac, Ivica. *Kultura selektivnog sjećanja*. Mostar: Crkva na kamenu, 2012.

Šubić, Ivana, „Zagrebački tisak o Hercegovini između dvaju svjetskih ratova (1918. – 1941.)“, U: *Hum i Hercegovina kroz povijest*, ur. Ivica Lučić, 379-410. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2011.

SUMMARY

This is an article about Leo Petrović, a friar and historian from Herzegovina. We will talk about his early years, education and admission into order of St. Francis. The article will explicitly describe his action during World War II. Furthermore, it will describe the context and the actions that caused the conflict in Herzegovina during the war. Last of all, we will learn about the tragic destiny of Leo Petrović.

Keywords: *Franciscian, Leo Petrović, Mostar, World War II*